

DANSK SOM ANDETSPROG OG NY SKOLEREFORM

THOMAS THORNING, LEKTOR, LÆRERUDDANNELSEN I SKIVE, VIA UC

Lærere mangler fortsat kompetencer til at udøve sprogbaseret undervisning. En længere skoledag er ikke nødvendigvis bedre for flersprogede elever, til gengæld er lektiehjælp givet rigtig godt ud. Det er nogle af pointerne i artiklen, der tager pulsen på skolernes arbejde med dansk som andetsprog. Formålet med artiklen er at se på den nye folkeskolereform i forhold til ét specifikt område, nemlig *undervisning i dansk som andetsprog i den almindelige undervisning i klassen*.

Artiklen bygger på kvalitative forskningsinterview med nøglepersoner, dvs. skoleledere, konsulenter og undervisere inden for dansk som andetsprog, på fem forskellige skoler, som holdes op mod forskning og lovstof på området.

Artiklen er resultat af et projekt under VIAs forsknings- og udviklingsprogrammer i læreruddannelsen, mere specifikt: "Forskning i og udvikling af almene lærerkompetencer". Projektet har undersøgt udvalgte skolars arbejde med dansk som andetsprog i lyset af ny skolereform med det specifikke formål at klarlægge skolernes forståelse og udmøntning af reformen. Ligeledes er det et formål at anskueliggøre den lærerkompetence, som fordres i forhold til undervisning i dansk som andetsprog.

Artiklen bygger på kvalitative forskningsinterview med nøglepersoner, dvs. skoleledere, konsulenter og undervisere inden for dansk som andetsprog, på fem forskellige skoler, som holdes op mod forskning og lovstof på området.

Skolerne er fordelt på tre forskellige kommuner på tværs af landet. På nogle skoler er flersprogethed

et grundvilkår, der gennemsyrrer hele skolens tænkning, på andre skoler er det nogle få elever, som skal tilgodeses. Skolerne i dette projekt er så forskellige, at de har fra under 5 % flersprogede elever til 85 % flersprogede elever.

Forskellen i skolernes elevsammensætning har i høj grad betydning for varetagelsen af feltet, ikke mindst fordi beslutningerne om undervisning i dansk som andetsprog ligger decentralt på den enkelte skole:

§ 2. Med fornøden inddragelse af sagkyndig bistand og efter samråd med forældrene og eleven beslutter skolens leder, hvorvidt den enkelte elev har behov for sprogstøtte, og i givet fald hvordan eleven skal gives undervisning i dansk som andetsprog (Bekendtgørelse om folkeskolens undervisning i dansk som andetsprog, 2014).

Den decentrale organisering betyder, at der kan være stor forskel i bevågenhed og indsats på de enkelte skoler.

Forskning på området

Med henblik på at vurdere skolernes indsats i forhold til dansk som andetsprog skal de vigtigste forskningsmæssige landvindinger her kort præsenteres. Forskning i andetsprogpædagogik har primært sine rødder i lingvistik, semiotik og socialesemiotik. International forskning peger på "faglig kontekstualisering og en aktiv brug af fagenes sprog" og "den sprogdudviklende samtale" som værende afgørende faktorer i bestræbelserne på at nå fra hverdagens talesprog til skolens fagsprog: "Læreren skal vide noget om sprogtilegnelse og de sproglige udfordringer i det fag, der undervises i" (Gibbons, 2009). I forlængelse af dette peger Blommaert på:

...det vigtigste er, at barnet opsøger sproglige udviklingsmuligheder, udvikler sit strategiske repertoire og

går ind i de interaktionelle forhandlinger, der baner vej for den sproglige udvikling (Blommaert, 2010).

I en dansk kontekst har det store forskningsprojekt "Tegn på sprog" bl.a. dokumenteret det utilstrækkelige ved begreber som "tosproget" og "andetsprog". Den multikulturelle skole er præget af en "mangfoldighed af sproglige repertoarer", "superdiversitet", "flersproget kompleksitet" og "mangfoldighed af forskellige andet-sprogsheder" (Laursen, 2014, s. 12).

Projektet har også peget på vigtigheden af at inddrage de flersprogede elevers sproglige erfaringer i undervisningen, hvilket ikke er ukompliceret:

Når der åbnes op for den sproglige mangfoldighed, åbnes der samtidig for en uforudsigelig sproglig kompleksitet, der ikke altid er nem at håndtere (Daugaard, 2011, s. 38).

En dansk undersøgelse i produktionsskolesammenhæng peger desuden på, at:

...praktiske arbejdsfællesskaber giver andre muligheder for deltagelse for etniske minoriteter end traditionelle undervisningssituationer (Kirkegaard, Nielsen, Linde, 2014, s. 63).

Samlet set peger forskningen altså på, at det er vigtigt, at *alle lærere* ved noget om sprogbasert undervisning og de sproglige udfordringer i undervisningsfag. Det er vigtigt, at der tages udgangspunkt i elevernes forudsætninger, og at eleverne kommer på banen og får mulighed for at bruge sproget. Ligeledes er det vigtigt, at der hele tiden foregår et sprogunderstøttende arbejde med henblik på at udvikle strategier og at strække og udvide sproget.

Almen lærerkompetence

I nye Fælles Mål er der fokus på "sproglig udvikling" i alle fag. Sproglig udvikling er et tværgående emne, som alle fag er forpligtet på:

Man kan sige, at eleverne lærer fag gennem sprog – og sprog gennem fag. For at det kan lade sig gøre, skal der opstilles både faglige og sproglige læringsmål for eleverne.... i den almindelige undervisning er faglærernes opgave at indtænke, hvordan eleverne lærer sprog gennem fag og fag gennem sprog (Nye Fælles Mål – Sproglig udvikling).

Det at kunne undervise i dansk som andetsprog, eller evnen til at undervise sprogbasert i sit fag, er blevet til en almen lærerkompetence.

Dansk som andetsprog er altså både et selvstændigt fag og en dimension i alle fag. Undervisning i dansk som andetsprog gives både som basisundervisning, fx i modtageklasser, og som supplerende undervisning i den almindelige undervisning i klassen. Både bekendtgørelsen og de nye Fælles Mål lægger op til, at den supplerende undervisning i dansk som andetsprog kan organiseres på stort set alle tænkelige måder: "som særlig tilrettelagt undervisning i eller uden for undervisningstiden, som en dimension i undervisningen i form af undervisningsdifferentiering, ved holddeling og/eller ved tilknytning af en ekstra lærer". Det bemærkes tillige, at de forskellige principper ikke skal forstås som "et enten-eller" (Nye Fælles Mål, Supplerende dansk som andetsprog).

Det kan være svært præcist at udrede forholdet mellem de tre indsatsområder: den supplerende undervisning i dansk som andetsprog, dimensionen i fagene og den understøttende undervisning, hvilket kan skabe uklarhed i et prioriteringsøjemed. Jeg skal ikke forfølge det yderligere, men blot konstatere, at det ikke er lovgivningen, som står i vejen for, at undervisning i dansk som andetsprog kan finde sted.

Også den nye læreruddannelse (LU13) har Gibbons' forskning som grundlag. Alle studerende skal nu møde tosprogsdidaktikken i et obligatorisk modul i læreruddannelsen placeret under det sammensatte pædagogiske fagområde "Lærerens grundfaglighed" (LG). Det at kunne undervise i dansk som andetsprog, eller evnen til at undervise sprogbasert i sit fag, er blevet til en almen lærerkompetence.

En længere skoledag

Den nye skolereform blev søsat under sloganet "En længere og mere varieret skoledag". På Undervisningsministeriets hjemmeside hedder det bl.a.:

Eleverne får en længere og mere varieret skoledag med tid til mere fagopdelt undervisning og tid til, at undervisning i højere grad gennemføres på nye og inspirerende måder. Dette skal give rum for alsidige undervisningsformer og aktiviteter, der skal være med til at sikre, at alle elever bliver så dygtige, som de kan.

Samtidig bliver der som noget nyt indført en ny tid til understøttende undervisning, der skal støtte og supplere den fagopdelte undervisning. (<http://www.uvm.dk/Den-nye-folkeskole/En-laengere-og-mere-varieret-skoledag>)

Hvilken betydning har dette for en flersproget elev? Den nye reform giver flere timer på skolen og flere timer i almene klasser for den flersprogede elev. Umiddelbart vurderes dette positivt på alle fem skoler i undersøgelsen, da det – alt andet lige – giver mere tid til at eksplicite sprogdimensionen. Med reference til forskningen giver en længere skoledag mere tid til "udvikling af strategiske repertoier" og "interaktionelle forhandlinger" (Blommaert, 2010). En af skolerne giver udtryk for, at den længere skoledag er en gevinst:

Den længere skoledag giver os mulighed for at lave understøttende undervisning, mulighed for at afprøve sproget i praksis ved at undersøge nogle ting og få sat ord på... at få arbejdet med sproget ude i virkeligheden og inde i klasserummet og bygge bro mellem hverdags-sprog og fagsprog... Der er mere tid fx til udeskole og til besøg i forhold til sprog og sprogb brug. (Interview)

En anden skole tilrettelægger undervisningen meto-disk, så den lægger op til brug af sproget:

Vi bruger CL. Det er begrundet i, at det er børnene, der taler, og at man arbejder sammen, så man kan ikke putte sig, fordi det er det, vi ser, at når vi kommer til 4. klasse, så sidder der faktisk nogle børn, som ikke har talt, og så får de det rigtigt, rigtigt svært. (Interview)

I relation til skolereformen er det i øvrigt interessant, at undervisningen i dansk som andetsprog har været forud for sin tid. Karakteristisk for basisundervisningen i dansk som andetsprog er, at den i forvejen indeholder nogle af den nye reforms tiltag.

En anden fordel, der gives udtryk for ved den længere skoledag, er, at eleverne får en bedre tilknytning til klassen og kammeraterne, fordi de er mere sammen.

Men netop i forhold til de flersprogede elever, peger flere af skolerne også på et andet forhold. Det kan være hårdt med de mange timer, hvis eleven ikke helt er med. Et par udsagn kan underbygge dette perspektiv:

Det har plusser og minusser, for hvis ikke man kan forstå, hvad der foregår, så er det jo også en hård tjans at sidde der. (Interview)

Det er lang tid at koncentrere sig, når man faktisk hele tiden er på overarbejde, så det er nødt til at være varieret. (Interview)

I relation til skolereformen er det i øvrigt interessant, at undervisningen i dansk som andetsprog har været forud for sin tid. Karakteristisk for *basisundervisningen i dansk som andetsprog* er, at den i forvejen indeholder nogle af den nye reforms tiltag:

Undervisning i modtageklasserne er jo altid meget konkret... det er virkelig tydelighed, kropssprog og bevægelse... Mange af de ting, der er i skolereformen, har jo altid indgået i modtageklasseundervisningen og også det med bevægelse, fordi det er mange timer at have for modtageklassebørnene. (Interview)

Basisundervisningen har arbejdet med tydelighed, variation og bevægelse længe før reformen. Denne undervisning er traditionelt mere praktisk anlagt, og der er fokus på eleven som sprogbruger, fx i form af kommunikativ undervisning, der vægter, at sproget bruges aktivt i læringsprocessen.

Sprogbaseret undervisning

I forhold til hensigten om, at der skal være fokus på sproget i alle fag – *faglig kontekstualisering* – giver skolerne forskellige tilbagemeldinger. Kun en skole har arbejdet systematisk med det, men ellers er der en vis grad af vilkårlighed i skolernes praksis:

Der er mange, der glemmer det, når de får sprog børn ind i klassen, de glemmer simpelthen at tænke dem ind i undervisningen. De tænker deres undervisning, som de plejer. (Interview)

En evaluering af DSA-forløb for lærere på Herstedlund Skole, Albertslund Kommune, viser også, at der er en problemstilling i forhold til lærerens prioritering af stoffet:

Jeg har haft det dilemma, at vi har et fagligt pensum, vi skal nå. Så der er ikke tid til at lege med sætninger hele tiden, fordi der er et mål, vi skal nå. Skal jeg så prioritere det sproglige arbejde eller de faglige ting, vi skal nå? (EVA, 2012, s. 3)

Et andet grundlæggende problem er, at mange lærere ikke ved noget om sprogtilegnelse og de sproglige udfordringer i det fag, der undervises i:

Problemet er, at faglærere ikke har de sproglige kompetencer. (Interview)

Læreren har ofte ikke forudsætninger for at arbejde sprogbaseret, hvilket gør det svært for skolerne at leve op til loven:

§ 6. Undervisning i dansk som andetsprog varetages af lærere eller andet undervisende personale, jf. folkeskolelovens kapitel 4, som gennem særlig uddannelse eller på anden måde har kvalificeret sig til opgaven (Bekendtgørelse om folkeskolens undervisning i dansk som andetsprog).

Endnu mere vilkårligt er det i forhold til Tegn på sprogs anbefaling om inddragelse af de flersprogedes erfaringer i undervisningen. Dette foregår tilsyneladende kun meget sporadisk. En af skolerne udtrykker det på den måde, at der altid er fokus på elevernes forudsætninger, men der er ikke et specifikt fokus på at trække de sproglige erfaringer ind i undervisningen:

Det har altid betydning at få at vide, at det man kan, det har en værdi. Så er det ligegyldigt, om det er kinesisk, eller det er at stå på hovedet. (Interview)

Understøttende undervisning

Et vigtigt begreb i skolereformen er "understøttende undervisning". Begrebet kan blive essentielt i forhold til flersprogede elever. Når den understøttende undervisning er så vigtig i denne sammenhæng, er det fordi, den potentielt set rummer mulighed for netop *at understøtte sprogligt*. Her kan der findes tid til en understøttende, sprogbaseret undervisning. I skolereformens første år har der været en del usikkerhed om den understøttende undervisning: Hvor lang tid er der reelt til den? Hvordan skal den anvendes? Undervisningsministeriets regneeksemplar fra 5. klassetrin giver halvfjerds timer årligt eller ca. tyve minutter dagligt (UVM). Fra DLF har vi tidligere set en udregning på sytten minutter dagligt, og fra flere sider er det påpeget, at tiden til den understøttende undervisning er svært at finde¹.

Uanset om det er tyve eller sytten minutter om dagen eller endnu mindre, så er det værdifulde minutter set i et sprogperspektiv. Problemet er ifølge nogle af skolerne, at mange står i kø for at anvende den ekstra tid:

Der er kamp om timerne. Understøttende undervisning bruges til ud-af-huset-aktiviteter. Der er ikke et direkte integreret eller målrettet indhold, det opfattes som et ikke-bogligt supplement. (Interview)

Dette kan holdes op mod bekendtgørelsen:

§ 3, stk. 2. Undervisning i dansk som andetsprog, der ikke kan foregå som en integreret del af den almindelige undervisning i klassen, jf. stk. 1, skal foregå i tiden til understøttende undervisning eller uden for den almindelige undervisningstid (Bekendtgørelse om folkeskolens undervisning i dansk som andetsprog).

I reformens første år er mange skoler endnu ikke blevet så specifikke i deres anvendelse af tiden til understøttende undervisning, som bekendtgørelsen her lægger op til. På spørgsmål om anvendelsen af tiden til den understøttende undervisning svares meget forskelligt. Kan den understøttende undervisning fx bruges til at lære sprog:

Det kan den i princippet godt... det bør den jo... altså hvis et barn bliver slået ud i naturen, ned til et bål eller med ud at fiske, så lærer det noget. Men vi har ikke specifikt en sproglig vinkel på det. (Interview)

Ideelt set kan den understøttende undervisning bruges til at arbejde med sprogstrategier, mere specifikt til fx anvendelse af sprog som knytter sig til bestemte situationer, strækning af sproget, tydeliggørelse, udfordring af sproget, sproglige nuancer m.m. Det fremgår af de interview, der er foretaget i projektet, at kun en af de fem skoler – den skole der har 85 % flersprogede – arbejder målrettet med dette.

Supplerende undervisning i dansk som andetsprog

Den supplerende undervisning i dansk som andetsprog har været der før den nye skolereform, men også på dette felt er der forskellig praksis på skolerne. På to af skolerne er der næsten ingen, der får supplerende undervisning:

Den supplerende undervisning er virkelig et stedbarn i den her bekendtgørelse, fordi den er ikke timesat. Skolerne og kommunerne kan simpelthen sige: "Vi har

gjort det", fordi vi har haft én time... der står intet om den supplerende, hvad den skal fylde. (Interview)

Lektiecafé har en stor værdi, fordi vi godt ved, at vores elever kommer fra et socialt belastet område, hvor forældre måske ikke kan bakke helt så godt op.

På en af skolerne skal eleverne visiteres til supplerende undervisning i dansk som andetsprog, og det er meget få, der får den. På en anden skole er det lige omvendt:

Den supplerende undervisning har været der hele tiden. Den er vi meget OBS på. Der skal virkelig meget til, før vores tosprogede slipper for at få supplerende dansk. (Interview)

Det må medgives, at loven ikke angiver specifikt omfang på dette punkt:

§ 5, stk. 6. Der gives i fornødent omfang undervisning i dansk som andetsprog til tosprogede børn i grundskolen (Bekendtgørelse af lov om folkeskolen).

Det er en vigtig problemstilling, for den generelle opfattelse på skolerne er, at det har stor betydning:

Du er nødt til, lang tid efter at eleverne er gået ud af basisholdet, at støtte op om dem i de enkelte klasser, og det er ikke løst med to supplerende lektioner. (Interview)

Lektiehjælp

De fem skoler er enige om, at lektiehjælp er et godt tiltag i forhold til flersprogede elever, og flere steder har man ligefrem gjort lektiehjælpen obligatorisk netop for gruppen af flersprogede elever, selv om det i udgangspunktet er frivilligt i indeværende år. Lektiehjælpen har stor betydning, fordi der er mulighed for at "tage snakken én til én", og der er også et andet perspektiv:

Lektiecafé har en stor værdi, fordi vi godt ved, at vores elever kommer fra et socialt belastet område, hvor forældre måske ikke kan bakke helt så godt op. (Interview)

Det er ikke ligegyldigt, hvem der varetager lektiehjælpen, og der er forskellig praksis på skolerne. Den

varetages både af pædagoger, lærere, lærerstuderende eller andet personale, men ifølge flere udsagn har den størst værdi, når det er klassens egne lærere, og allerhelst nogen der har den sproglige vinkel med. Hvor den understøttende undervisning som udgangspunkt er noget, der gives i det store fællesskab, er lektiehjælpen meget mere specifik og kan hjælpe den enkelte ud fra dennes behov.

Kompetencerne mangler stadig

På baggrund af de samlede interviews i undersøgelsen må lærernes manglende kompetencer i sprog klart vurderes at være det største problem på området. Her er der fortsat en stor efteruddannelsesopgave. Der er også rigtig mange faglærere, der endnu ikke i Fælles Mål har opdaget det nye tværgående emne: "Sproglig udvikling" (EMU Danmarks læringsportal). Der skal gøres noget for at sikre det sproglige fokus i fagene:

Faglærere skal nu også i gang med at sætte sproglige mål for undervisningen, men igen er det et problem, at faglæreren ikke er i stand til at identificere, hvilken sproglighed der ligger i eget fag. (Interview)

Det er meget tydeligt i undersøgelsen, at der er stor forskel på skolerne. På skoler med mange flersprogede elever er der naturligt nok den største ekspertise og koncentration af undervisere med uddannelsesmæssig baggrund.

På skoler med mange flersprogede elever har der enten været fælles tiltag, fx i form af store kursusforløb i sprog og fag for alle skolens lærere, eller der er målrettet ansat lærere med linjefag i dansk som andetsprog. Der er dog stadig på alle skoler et efterslæb.

Flere skoler pointerer, at der er fare for, at sprogligheden i den nye skole-reform bliver minimal i forhold til, hvad den har været før i tiden, fordi lærerne netop mangler sprogkompetencer.

På baggrund af dette hilser alle skolerne det nye modul i læreruddannelsen velkomment. Modulet er rettet mod "Undervisning af tosprogede elever" i den almindelige klasse. Kompetenceområdet for modulet er formuleret således:

Undervisning af tosprogede elever omhandler identifikation af andetsprogs pædagogiske udfordringer i fagundervisning samt undervisning, som tilgodeser tosprogede elevers sproglige og faglige udvikling i det sprogligt mangfoldige klasserum.

Dertil hører følgende kompetencemål:

Den studerende kan begrundet planlægge, gennemføre, evaluere og udvikle undervisning af tosprogede elever i et sprogligt mangfoldigt klasserum. (Bekendtgørelse om uddannelsen til professionsbachelor som lærer i folkeskolen)

Skolerne er samtidig meget klare i målet, når det handler om linjefaget i dansk som andetsprog, som forsvinder med gammel læreruddannelse:

Det er en fejl, at man tror, der ikke er brug for ekspertise på dette område. Som udgangspunkt er dimensionstankegangen rigtig vigtig i forhold til den daglige undervisning, men det er også meget at pålægge en faglærer at medtænke begge dele, dansk som andetsprog er både et fag og en dimension. (Interview)

Flere skoler pointerer, at der er fare for, at sprogligheden i den nye skolereform bliver minimal i forhold til, hvad den har været før i tiden, fordi lærerne netop mangler sprogkompetencer.

Opsamlende må det siges at andetsprogsundervisningen har været forud for den nye skolereform, når det gælder tydelighed og variation. En længere skoledag er ikke nødvendigvis bedre for flersprogede elever, det afhænger i høj grad af, hvordan den ekstra tid bliver brugt. Til gengæld er lektiehjælp til flersprogede elever givet rigtig godt ud. Også den understøttende undervisning kan blive meget værdifuld i forhold til dansk som andetsprog, men den bliver ofte båndlagt til andre ting, og skolerne skal have tid til at udvikle den.

Noter

- 1 Se fx artikel i Folkeskolen: Kommuner kæmper med at finde tid til understøttende undervisning, torsdag 6. marts 2014.

Litteratur

EVA (2012). Evaluering af DSA-forløb på Herstedlund Skole, Albertslund Kommune.

Bekendtgørelse om folkeskolens undervisning i dansk som andetsprog, BEK nr. 690 af 20/06/2014.

Bekendtgørelse om uddannelsen til professionsbachelor som lærer i folkeskolen, 2013.

Blommaert, J. (2010). *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gibbons, P. (2009) Læring gennem samtale. *Unge Pædagoger*.

T. Kirkegaard, K. Nielsen, K. Ø. Linde (2014). Etnicitet og en pædagogik baseret på sproglig instruktion I: *Gjallerhorn – Tidsskrift for professionsstudier*, nr. 18, VIA UC.

Daugaard, L. M. (2011). Mod nye sproglige horisonter – arbejdet med sproglig mangfoldighed på Søndervangskolen i Aarhus. I: *Tegn på sprog – tosprogede børn lærer at læse og skrive*, Statusrapport 2011, UC Viden.

Laursen, H. P. (2014). Klassen som sprogligt mødested. I: *Tegn på sprog – tosprogede børn lærer at læse og skrive*, Statusrapport 2014, UC Viden.

Links

<http://www.uvm.dk/Den-nye-folkeskole/En-laengere-og-mere-varieret-skoledag/Den-laengere-skoledag>

Artikel i Folkeskolen torsdag 6. marts 2014
<http://www.folkeskolen.dk/541627/kommuner-kaemper-med-at-finde-tid-til-understoettende-undervisning>

Det nye tværgående emne: "Sproglig udvikling" er beskrevet på dette link:
<http://www.emu.dk/omraade/gsk-l%C3%A6rer>